

כתב החינוך מצוה של"ח שאם התחיל אחד מצערו בדברים אין במשמע שלא יענהו דהא א"א לו לאדם להיות כאבן שאין לו הופכים, ועוד דבשתיקתו נראה כמודה על החירופין, ולא צייתה תורה שיהיה שותק למחרפיו כמו למברכיו וכו'. והמשיך לבאר שעיקר ציווי התורה שלא יתחיל להתקוטט ולחרף, אמנם לענות למחרפו מותר שאין אדם צריך לסבול נזיקין מחברו ויש רשות להנצל מידו וכדהתירה התורה דמו של הבא במחתרת "וכמו"כ מדברי פיהו אשר מלא מרמות ותוך בכל דבר שהוא יכול להנצל ממנו". וסיים שם דיש מדת חסידות שלא לענות אפי' בשעת מריבה מחשש פן יגבר הכעס עליו ויתפשט בענין זה יותר מדאי ועליהם נאמר הנעלבין ואינם עולבים וכו'.

מתבאר בזה דלענות למחרפו ולצערו בדברים אינו אלא להציל עצמו מנזק וכהבא במחתרת שמותר להקדים להורגו ע"מ שלא יזק. ומ"מ היוצא מדבריו דכספירש מלחרפו שוב אין לענות לו ולצערו ודומה לזה הבא במחתרת שאם פנה לצאת מביתו שוב לא תגע בו יד וכמ"כ הרמב"ם הלכות גניבה פ"ט ה"א "וכן הגנב שגנב יוצא או שלא גנב ומצאו יוצא מן המחתרת הואיל ופנה עורף ואינו רודף יש לו דמים".

ובאמת נראה דאיכא בכ"ז שיטה אחרת, דהנה דרשינן בב"מ נט. לא תונו וכו' עם שאתך בתורה ומצות אל תונוהו. ובנמוק"י שם (לב: בדפי הרי"ף) כ' עלה דלמדנו שלא הזהיר הכותב באונאת דברים אלא יראי השם. והביא מהמדרש אם הונה עצמך מותר אתה להונוהו שזה אינו קרוי עמיתך. והוא מהמכילתא בפר' משפטים פ"ח וז"ל ומנין שאם הוניתו שהוא יכול להונך ת"ל עמיתו וכו' [הובא ברש"י עה"ת שמות כב כ].

ובשו"ע חו"מ ר"ס תנח פסק הרמ"א ד"ז ולשונו כך, מי שמאנה עצמו מותר להונוהו. ורבות דנו הנו"כ לפרש דברי הנמוק"י, עי' סמ"ע סק"ד דביאר לעיקר שהמזלזל בכבוד עצמו ונפשו על כזה לא הזהירה תורה וגם אחרים מותרים להונוהו ולזלזל בכבודו וזהו המאנה את עצמו. והטעם כמ"כ הנמוק"י כי אינו קרוי עמיתך, וביאר דר"ל דכיון שאין דרך בנ"א להונות את עצמו ע"כ אינו קרוי עמיתך שאינו בכלל הישוב ודרך ארץ. העתיקוהו הבה"ט והנתה"מ שם.

אמנם פי' אחר בדברי הנמוק"י נמצא בראשונה בבאר הגולה שם, ופי' דאם מאנה אותך מותר להונוהו. וציון אליו בבהגר"א. ובאמת כפי' זה מדויק היטב בדברי המכילתא הנ"ל שבא להתייר להונות מי שהונה אותך (ובספרי האחרונים לא נראה שמצאו מדרש אחר כלשון שהובא בנמוק"י ורק ציינו למדרש זה ומסתברא דלזה נתכוין הנמוק"י). וכן מדויק ממה שהמשיך שם הנמוק"י להוכיח ממגילה כה: דמאן דסני שומעניה שרי לבזויי וכן ממ"ק דמאן דעבר על דרבנן שרי למקרייה עבריינא, דחזינן דמוכיח ענין זה שמי שחוטא ואינו קרוי עמיתך שרי להונות אותו ובכלל זה מי שהונה אותך שיצא מכלל עמיתך [ובחו"ב ב"מ נט. כ' דביראים מוכח כפי' זה יעו"ש ובסמוך].

ועכ"פ נראה מדברי הבאר הגולה ובהגר"א עפ"י המכילתא דמי שהונה אותך מותר אתה להונוהו, אין היתר זה משום שרוצה להגן ע"ע שלא יזק מחבירו ע"י דיבוריו, אלא מצד שאינו עמיתך ואין איסור אונאת דברים אלא לעם שאתך בתורה ומצוות. ונפ"מ בזה מש"כ לעיל אי שרי להונוהו גם אחר שפרש מלחרפו, דלהחינוך אסור ולהמתבאר מהמכילתא שרי.

ונשאר לבאר מי הוא שנעשה אינו בתורה ומצוות אם הונה אותך, אם בפעם אחת יוצא מכלל עמיתך או רק העובר ע"ז פעמים הרבה ונעשה מומר, ואם ד"ז נפ"מ לכל התורה כולה שאין מצוים להחיותו ומותר להלות לו בריבית וכיצ"ב.

וראיתי בחו"ב ב"מ נט. שציון ליראים קפ שכתב כהנמוק"י שאין איסור אונאת דברים אלא ליראי השם והוסיף דעבריינן במזיד אפי' לדבר אחד ולא עשה תשובה מותר להונותו, והיינו דאמרין במגילה מאן דסני שומעניה וכו' ובגמ' דשבת מאן דעבר על דרבנן וכו' והיינו דאשכחן במדרש שאם הונה אותך מותר אתה להונותו שנא' עמיתו פי' כיון שהונה אותך הרי הוא עבריינן ואינו אתך בתורה ובמצוות, עת"ד היראים.

וביאר החו"ב דמבואר ביראים שנתחדש הלכה מיוחדת במי שעבר עבירה פעם אחת ולא עשה תשובה שמותר להונותו אף שלכל דיני התורה עדיין חשיב עמיתך דהא לא מיעטוהו מאונאת ממון דכתיב עמיתך, וכן מנזקין דכתיב איש כי יתן מום בעמיתו, ע"כ מהחו"ב.

ומאחר והרמ"א פסק דברי הנמוק"י [ולכאוי' פליג על החינוך כדלעיל], נמצינו דכל העובר עבירה פ"א במזיד ולא עשה תשובה (נדר"ל עומד במרדו) שרי להונותו, ולמקרי ליה עבריינא, ובכלל זה מי שהונה אותך פ"א. ולכאוי' אחרים נמי רשאים להונותו כיון דאינו בכלל עמיתך לענין זה. ואמנם פשוט דלא בכדי הותר להונותו דמה הנאה לבעל הלשון, ואולי הותר ע"מ להרחיק מעליו בנ"א אולי אז יכנע לבבו הערל [ובפרט דמיקרי עמיתך לענין שאר דיני התו' כדהעיר כ"ז בחו"ב].

כתוב "ולא תונו איש את עמיתו" מפסוק זה לומדים א' מהתרי"ג מצוות, האזהרה שלא אונאת דברים. המשנה (ב"מ נח:): מזכיר ג' דוגמאות של אונאת דברים. א. לא יאמר (לתגר) בכמה חפץ זה, והוא אינו רוצה ליקח. ובגמ' בשעה שאין לו דמים. והטעם לפי רש"י (פסחים ק"ג:). מפסידו חנים שלא יקחנו אחר מאחר שאתה מהפך בו. ולר"ח (פסחים שם) שנמצאת מפחית ממקח בעיני בעליו. ולפי מאירי מתוך שבוש לומר שאינו רוצה ליקח משפיל מקחו לומר שאינו שווה כ"כ ואחרים שומעים... ואפי' אין שם אדם, מ"מ מטריחו ומצערו שחשב למכור. והראב"ד (ספרא בהר פ"ד) גונב דעתו שסבר שיקנה ומתלוצץ בו. הקשה שהם וישפה (רמב"ם ש. פ. פ"ד דמכירה ה"ד) למה מיקרי א"ד דהא זה מיקרי גרם היזק, וצ"ע. ולפי המלבי"ם (ל"ד) מש"כ בגמ' הנ"ל בשעה שאין לו דמים אף שרוצה לקנות. ובס' משפטי התורה (ב, יד) פוסק שאם השואל אומר מראש למוכר שהוא רק מברר המחיר מותר לכתחילה.

ב. אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. העיון יעקב לומד אף למ"ד במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, מ"מ קאמר כן [שאתה] לא עשה תשובה לפי חטאים גדולים שעשו בראשונה [לכן זה א"ד].

ג. אם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך שנא' "וגר לא תונה ולא תחלצנו". למה צריך להזכיר הן המקרה של בעל תשובה והן של גר, תוס' מתרץ היינו זו אף זו, דאפי' מעשה אבותינו אין להזכיר. המהרש"א תירץ לא רק לבעלי תשובה שלא להזכיר על מעשה עצמו, אלא אפי' בן גרים שכבר נולד ביהדות לאביו הגר, ולא שייך שיזכירו מעשה עצמו, אעפ"כ יש אונאה להזכיר מעשה אבותיו. ועי' הערוה"ש (חו"מ רכת, ב) לאו דוקא גר ה"ה אם מבזויי משפחה לא יאמר לו זכור משפחתך השפלה. אם היא מכווער או בעל מום או שאר חסרון, בו או באשתו וזרעו או אבותיו לא יאמר לו.

ד. הגמ' מוסיפה אם היה גר ובא ללמוד תורה, אל יאמר לו פה שאכל נבילות וכו' בא ללמוד תורה שנא' מפי הגבורה. במכילתא (משפטים יז) אמרש היית עובד לבל קורסנבו (ע"ז) והרי חזירים בין שיניך.

ה. גמ', או היו יסורין או חלאים באין עליו, או שהיה מקבר בניו, אל יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב "הלא יראתך כסלתך, חקותך ותם דרכיך, זכר נא מי הוא נקי ואבד". תוס' פי' אם היית נקי לא היית אובד. ועי' רא"ש (פ"ד, כב) מה שאמרו חבריו לאיוב, לפי שהיה מצדיק עצמו ומרשיע מידת הדין. והרש"א לומד שלא היית ירא לש"ש רק לקבל פרס. ורש"י (באיוב) פי' שאמרו לו סופך מוכיח על תחילתך שיראתך מחמת כסילות היתה ולא מדעת שלמה, וכן "תקומך ותם דרכיך" הכל בכסילות.

ו. גמ', אם היו חמרים מבקשים תבואה ממנו, לא יאמר לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה, ויודע בו שלא מכר לעולם. לכא' הוא עובר ג"כ על לפני עור, שלפי התו"כ אסור ליתן עצה שאינה הוגנת.

הכ"מ (פ"ד ממכירה ה"י) והב"ח (רכ"ח) לומדים שנתכוין לבייש לבע"ב ששלחם אצלו לומר שהוא מוכר תבואה והוא לא מכר לעולם, וכן"ו מרש"י (נח: ד"ה שהרי). א"נ נתכוין לבייש לחמרים שישאלו תבואה מאותו בע"ב והלה אומר וכי מוכר אני שבאתם אלי לשאול ונמצאו מתביישים. עי' בשו"ת חת"ס (חו"מ קא) בא' שהזמין מוהל לברית ונסע ד' שעות ולא היה בן רק בת עיי"ש מה עונשו ומביא החת"ס שזה לא תונו מהמקור הזה, עיי"ש.

ז. יזהר שלא לכנות שם רע לחבריו, אע"פ שהוא רגיל באותו כינוי אם כוונתו לביישו אסור (עי' רש"י דדש ביה).

ח. רמב"ם (שם) והסמ"ג (ל"ת קעא) והשו"ר (רכח, ד) נשאלה שאלה על דבר חכמה לא יאמר למי שאינו יודע אותה חכמה, מה תשיב בדבר זה, או מה דעתך בדבר זה (עי' ב"ב פא:). הח"ח (בבמ"ח ל"ת יג) לומד שהמקור דנקט הגמ' בעל תשובה או מעשי אבותיך לצירור בעלמא, וה"ה לשאר דברים אשר מצער את חבריו. הרמב"ם (סה"מ ל"ת רנ"א) כ' שנא' לו מאמרים אשר יכאיבוהו ויכעיסוהו (נ"א ויבהילוהו) והחינוך, שלא נאמר לישראל דברים שיכאיבוהו ויצערוהו ואין בו כח להעזר מהם.

ט. יראים (ק"פ) כשם שאונאה בדרים כך אונאה בעין רעה שמראה פנים רעה לחבירו. החינוך לומד שלא להכאיב הבריות בשום דבר, וכן החיי אדם (קמ"ג, א) מצער א' מישראל בין בדברים בין במעשה.

ונסיים בדברי החזו"א (קובץ אגרות א, ר"א הובא ג"כ בדנינים והנהגות ט, ג) להתחזק דקדוק בשמירת לא תונו שזה רגיל שאדם דש בעקביו. וביחוד בין אדם לחבירו. והרי צריך לזהר שלא לגרום צער לחבירו בדבור קל אף לרגע, ויש בזה ל"ת דאוי כדאמרי' ס"פ הזהב, עכ"ל.

בגדר אונאת דברים להרמב"ם

הרב אורי שחר

א. בב"מ נ"ח ב' אונאת בדברים לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח ע"כ והרמב"ם השמיט לגמרי אופן זה של אונאת דברים וצ"ע הטעם.

ב. בב"מ נ"ט א' אמר רב חסדא כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה ופי' רש"י זה הצועק על אונאת דברים שאין השער ננעל בפניו ע"כ. וגם הרמב"ם העתיק לשון הצועק. וצ"ב"ק למה דקדקו לכתוב לשון צעקה, ולא כל המתפלל או כל המבקש על אונאה.

ג. בב"מ נ"ח ב' מבואר שגדול אונאת דברים מאונאת ממון מפני שאונאת דברים זה בגופו, ובתוס' שם הקשו מב"ק ק"ט א' שהגזל שו"פ נחשב כאילו גזל נשמתו של נגזל, ותירצו דלפעמים יש אנשים שאין להם אפי' כסף לקנות אוכל וע"י שגזולין את מעט כספם אין להם אוכל וזוהי מיידי הגמ' בב"ק ע"כ וקשה דסתמא דגמי' בב"ק שם משמע בכל גזל.

ד. ברמב"ם פ"ד ממכירה ה"ד כתב וז"ל נשאלה שאלה של דבר חכמה לא יאמר למי שאינו יודע אותה חכמה מה תשיב בדבר זה או מה דעתך בדבר זה וכן כל כיוצא באלו הדברים עכ"ל וכבר עמד המגיד משנה שאופן זה שלא אונאת דברים לא מוזכר בגמ', וכתב המ"מ שהרמב"ם למד זה דבר מדבר ופשוט הוא ע"כ. וקשה שהרי דרכו של הרמב"ם לכתוב רק דברים המפורשים ואם כותב מחידושו אומר ייראה ל'.

ה. הרמב"ם בסה"מ (רנ"א) ביאר שאונאת דברים זה מאמרם יכעיסו ויבהילוהו ולא יוכל לעמוד מפני שמתבייש בהם עכ"ד. וצריך ביאור מה הכוונה ולא יוכל לעמוד, וכן מה המקור של הרמב"ם לזה, וכן צריך לדעת מנין להרמב"ם שאונאת דברים זהו בדברים המבהילים.

ו. בב"מ נ"ט א' א"ר חנינא בריה דרב אידי מאי דכתיב ולא תנונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצוות אל תנונה ע"כ ופי' המרדכי שהכוונה למעט בעל עבירה שמותר להונותו בדברים, ובמהרש"א מבואר שגם מצוה לביישו, והריטב"א פי' שהכוונה של הגמ' לאשתו (מובא בשיטמ"ק) ע"כ. וצ"ע כוונת הריטב"א שהרי כל אדם אסור להונותו בדברים כמבואר במשנה ובגמ', ועוד צ"ע שהרמב"ם השמיט לגמרי דינא דגמי' הנ"ל עם שאתך בתורה ובמצוות.

ז. פסק הסמ"ע בסי' רכ"ז ס"ק נ"א בשם המהרש"ל שאע"פ שאין אונאה בקרקע מ"מ המאנה בקרקע עובר על לאו דאונאת דברים שהרי לא גרע מכל אונאת דברים ע"כ וכן כתב האוה"ח על התורה, והמנ"ח במצוה של"ח הביא דברי האוה"ח וסיים ודברי פי חכם חן ושפתיים ישק ע"כ.

והנה, דברי המהרש"ל כפי הנראה הם רק אליבא דתוס' דס"ל דקרקעות דאיתמעטו מלאו דאונאת ממון זהו לגמרי, אבל הרמב"ם ס"ל דלא איתמעטו אלא מחזרת הממון אבל עובר בלאו וכמש"כ המש"מ והובא בהגהות הגרעק"א בחו"מ סי' רכ"ז סעיף כ"ט.

והנה צ"ב להמהרש"ל, איך לא נתפרש דין זה בגמ' ובראשונים שבקרקע שייך אונאת דברים, גם צ"ב דלפי המהרש"ל לפי הרמב"ם יעבור ב' לאוין.

ונראה לבאר השאלות הנ"ל.

א. י"ל שהרי בתוספתא איכא פלוגתא בזה וכן הברייתא בגמ' השמיטה זה ואע"פ שסתם משנה ופלוגתא בברייתא הלכה כסתם משנה כמבואר ביבמות, ומ"מ הרשב"א בב"ק ק"ב א' כתב דהסוגיא דיבמות מיידי רק ל' יוחנן, ויש לומר דהרמב"ם ס"ל כהרשב"א. (ודלא כהתוס' בבכורות ל"ב ב') ובשדי חמד אות ח' עמ' קע"ד הביא עוד ראשונים דס"ל כהרשב"א.

ב. כיון שנתבאר שבכמה חפץ א"ז אונאה מוכח שאונאה היינו דיבור שמביא את האדם לידי שתיקה ובהלה וכמבואר בשאר הדוגמאות שבמשנה אבל בכמה חפץ אין המוכר נבהל, ואשר על כן הונאה דומה לצער של אלמנה ויתום שאין להם מה לענות ומשם הוציא הרמב"ם ענין צעקה שבפי' משפטים נסמך הונאת גר לאלמנה ויתום והצעקה שלהם והכל דין אחד להם וכן בחג הזהירה תורה על גר יתום ואלמנה (ואין לי כאן מקום לפרט יותר) וממילא אדם ששותק ובהלה הרי הוא כגר.

ג. כיון דנתבאר שאונאה זה דווקא בשתיקה ובהלה י"ל דזה גרע מצער ומיתה ע"י רעב ועוד ששם האדם בסופו מת ולא מרגיש משא"כ הכא נשאר חי בבשתו שהרי אין לו מה לענות ומבוהל.

ד. עיי' שאלה ו', וי"ל שהרמב"ם פירש עם שאתך בתורה ובמצוות היינו ת"ח ובגוונא הדין. וא"א היה להרמב"ם לפרש כהמרדכי דהרי הוא מפרש שתיקה ובהלה והוא גרוע ממתה וכנ"ל ומובא בגמ' שם ענין מלבין פני חבירו ברבים, ודוד היה דמו שותת ע"ש וא"כ אין סברא להתיר זה במי שלא נזהר במצוות ודווקא להמרדכי שכל צער אסור י"ל שהוא מחמת מעלת האדם ששומר מצוות ולכן אם אינו שומר מותר להונותו.

ה. נתבאר לעיל אות ב', וכתוב בתורה ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו הרי ששתיקה ובהלה ענין אחד הם לענין הונאה.

ו. נתבאר באות ד'.

ז. לפי הרמב"ם פשוט שלא שייך כלל לחייב באונאת קרקע משום אונאת דברים [וכן משמע מסתימות הש"ס] והיינו כנ"ל דאונאה היינו דווקא שתיקה ובהלה.

צער ואונאת דברים

הרב מנחם וינטר

בספר החינוך (מצוה שלח) האריך מאוד בדוגמאות איך יכול האדם לגרום צער לחברו אפילו רק ברמה ואפילו בבניו ובנותיו יש לו להזהר שלא להכאיבם יותר מדי זולתי מה שצריך הרבה כדי שיקחו מוסר. וכי מסבא שלא יתכן שאם בא ישראל אחד לצער חברו בדברים הרעים שלא יענהו השומע שאי אפשר האדם להיות כאבן שאין לה הופכים ולפעמים הראשון גורם לו להיות בשתיקתו כמודה על הדברים, אך החינוך נותן עצה שאם האדם לא יהיה בעל מחלוקת ומריבה לא יחפרוהו כי מי שאינו בעל קטטה לא יחפרוהו בני אדם זולתי השוטים הגמורים ואין לתת לב על השוטים. ואם בכל אופן גרם לו להשיבו דבר יכול הוא לעשות זאת בחכמה ובדרך חשיבות כך שהשומעים יבינו שאין בדבריו כלום והבושה תעבור אל המחרף. ובסוף דבריו הביא ראייה מהדין של הבא במחלתת שהבא להורגך השכם להורגו שאין ספק שלא נסבול הנזקים מיד חברו ויש לאדם רשות להינצל מיד מחרפיהו ומשמע אפילו בכל צורה.

ולכאורה נראה שסובר החינוך כמו שהובא ברמ"א סי' רכ"ח ס"א בשם הנמוק"י שאם הוא מאנה את עצמו מותר להוניהו אך אין זה מסתבר דלא מצינו שביבאו את השיטה הזאת בשם החינוך, וכן הרי הכל מבוסס על המדרש והחינוך בכלל לא הביא את המדרש שהביא הנמוק"י. אלא ע"כ דחלוקים, והביאור הוא שהחינוך איירי כאשר אני ניזוק או חושש שמא אנזק, שאז מותר לעשות פעולות להציל עצמי מן הנזק כמו הבא להורגך וכו' אבל לבייש את חברי שגם הוא יסבול מנא לן, דהרי זה המיוחד באיסור אונאה, דגם בלא זב פשיטא שאסור לצער אדם מישראל מכח ואהבת לרעך כמוך דמאי דסני עלך לחברך לא תעביד, אלא שכאשר אומר לחברו דברים שיש בהם מובן שכוונתו לטובתו ואין דעתו לצערו אלא לעזור לו להיטיב דרכו, אבל הוא היה יכול לנתב את זה גם לצד החיובי ויש מקום לומר שאין בזה פגם, מ"מ אסרה תורה, וזהו מה שנתחדש באונאת דברים. ובאמת יש מקום לדון כשאמר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים וגם היתה כוונתו לצערו אך חברו לקח את זה לטובה והתחזק יותר ואפילו הודה לו, אם מ"מ יעבור כי כוונתו היתה לרעה, וצ"ע.

ובעצם דברי הנמוק"י והרמ"א י"י כמה וכמה הסברים, דהנה ז"ל הנמוק"י ואמר במדבר אם אונה עצמך מותר אתה להוננה שזה אינו קרוי עמיתך ואמרין במס' מגילה האי מאן דסני שומעניה שרי לביזוי. ובהגהמ"י הלכ' מכירה פ"ד כתב שאם הונה עצמו אתה רשאי להונותו שאין קרוי עמיתך אי"כ יש לדון למה כוונתו של הנמוק"י והמדרש ובסמ"ע סי' רכח ס"ק ג' כתב את דברי הבאר הגולה שכתב הונה עצמו הכוונה הונה את חברו זולתו, והקשה א. דלא משמע הכי ב. דא"כ מאי שנא הונה אותך או את חברך הרי אין הוא ירא שמים במעשה זה של ההונאה. ולכן ביאר הונה עצמו ממש דהיינו שמזלזל בכבודו ועל כזה לא אסרה תורה להונותו שהונו שבזה אין טענת הקטטה וכיעור דבלא"ה הוא מבייש את עצמו כך, והוא מצד חוסר יראת שמים. אך לשון המדרש לא משמע הכי דהא דרשת המדרש מעמיתך ולכן מגדיר הסמ"ע את המענה את עצמו לאדם שאין לו כבוד כלפי עצמו ואינו מן הישוב והדרך ארץ ולכן לא הוי עמיתך והביא את הלבוש שמבאר דהמאנה את עצמו הרי אין לו יראת שמים והרי אינו איתך בתורה ובמצוות וכתב על דבריו דהוי תלי תניא בדלא תניא ובדברי הסמ"ע יש להבין דהא המאנה את עצמו ומזלזל בכבודו אינו קשור לאדם דשני שומעניה וכן עברין שמות זלזול בו אלא חייבים לומר שמדובר באדם שהונה את חברו ושחבירו מותר להונות אותו חזרה.

בערוך השולחן נראה שהלך בדרך אחרת שמדובר בשני יראי שמים שנפגשים ואחד מאנה את חברו על פי רוב כוונתו לומר לו אני יותר טוב ממך והוי הונאה לכן ביראי שמים יש איסור הונאה, אבל בהונאה ללא כוונת עליונות אלא במטרה ליישר דרכו שישווב בתשובה, אי"כ אין כאן משום הונאה דהרי דורש שלומו וטובתו, ומבאר כך את דחז"ל את שאתך בתורה ובמצוות שם החשש שכל כוונתך להונותו ולצערו אבל מי שפחות ממך כאשר אומר לו זכור מעשיך הראשונים ברור שכוונתך ליישר דרכו כי הרי אתה הרבה יותר טוב ממנו וכמו שדייק הסמ"ע אל יאמר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים דאחרי שהוא בעל תשובה למה אתה מקניטו ומצער, אבל מי שאינו בעל תשובה ברור שרוצה ליישר דרכו ואין בזה הונאה. ולכן מביא את הגמ' באדם דסני שומעניה וכן עברין אפילו שכאן לא מדובר שעשה בכוונה אבל כונת המדרש שמה שהותר שם זה רק משום ליישר דרכו וגם כאן מה שהותר להונות אותו בחזרה זה גם כדי ליישר דרכו. ובשו"ת שבט הלוי ח"ה בקונטרס המצוות סי' נא' כתב דדברי הלבוש נאמרו על אדם שחושב שדרכו טובה ומעשיו נכונים וכך הוא מאנה את עצמו אבל יש בכוחו לשמור ויודע לשמור ואינו שומר אדם כזה מותר להונותו כי הוא יחזור בו אבל להונות תינוק שנשבה אסור להונותו כי אינו יודע ליישר דרכו כי אין דרכו ברורה ואין הוא עמיתך ולכן מסכם השבט הלוי שם שצרכים שני תנאים להתיר הונאה א. שאינו עמיתך ממש וב. שיהיה כזה שיכול לשמור ואינו שומר שאחרי תוכחתך ישמור ויישר דרכו לאפוקי תינוק שנשבה.

הרב יעקב הירשמן

א. בגמ' ב"מ נ"ט א': אמר רב חננא בריה דרב אידי מאי דכתיב ולא תונו איש את עמיתו [פרש"י עמיתו - עם אתו]. פי' מהרש"א בח"א: כלומר, מדוע לגבי אונאת דברים כתוב לשון עמיתו ואילו גבי הונאת ממון כתוב לשון אחיו, שינוי לשון זה בא לומר: עם שאתך בתורה ובמצות אל תונו. והיינו לבעל עבירה מצוה לבייש ולהוננו בדברים (לשון מהרש"א בח"א). וכ"כ הנמוק"י (שם) בזה"ל: אמר המחבר מהא דעם שאתך בתורה ובמצות אל תונו למדנו שלא הזהיר הכתוב באונאת דברים אלא יראי השם.

ב. כתב הב"ח (ח"מ רכ"ח סק"א) בזה"ל: ובמדרכי הארוך הביא הא דדרש רב חננא בריה דרב אידי דכתיב לא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות אל תוניהו דמדכתיב האי קרא באונאת דברים אלמא דלענין אונאת ממון אף על גב שאין מקיים המצות אסור להונותו דאל תונו איש את אחיו כתיב ולא כתיב את אחיך כך אמר לי מורי הכהן. עכ"ל. וכ"כ המהרש"א בח"א (שם): אבל מאחיו דכתיב גבי אונאת ממון לא אימעט בעל עבירה אלא עובד כוכבים כדאמרין באחיך דכתיב גבי ריבית.

ג. המדרכי מתמיה על זה: ואני אומר אם כן מצינו אונאת ממון חמור מאונאת דברים ואנן הא קאמרין גדול אונאת דברים מאונאת ממון וכי [כן איתא בב"מ נ"ח ב': א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו ויראת מאלהיך וזה לא נאמר בו ויראת מאלהיך].

ואולי יש לפלפל, להיות ואין המדרכי מביא תירוץ על קושיא זו, [ואפי' מה שהמדרכי מעלה צד ליישב, אין זה מתרץ לפי מורי הכהן וכמו שיתבאר להלן בס"ד], אפשר די"ל דמורי הכהן ומהרש"א שכתבו בהדיא שאונאת ממון איכא על אף שאין איסור אונאת דברים, סוברים שרב חננא שמהדש שאונאת דברים בבעל עבירה ליכא, חולק על מאן דאמר שגדול אונאת דברים מאונאת ממון.

ד. ומעלה המדרכי צד ליישב הקושיא: ואפשר דלא ממעט הכא כי אם אונאת גוי מתרווייהו [ומשום דאם אין עליו איסור אונאת דברים כ"ש שליכא איתא אונאת ממון שהוא קל טפי וכאמור] אבל ישראל לא אפילו אין עושה מעשה עמך. ולפ"ז יוצא לדינא דלא כהנמוק"י, אלא אפילו בעל עבירה יש עליו איסור אונאת דברים.

והנה לפי הצד הזה ליישב הקושיא, הרי אכתי זה דלא כמורי הכהן שמחלק בין אונאת דברים שמותר ואונאת ממון שאסור, א"כ מה הרווחנו בצד זה. וכנראה דזה שלישראל בעל עבירה אסור להונות בממון כדברי מורי הכהן, זהו דבר שלא רצה המדרכי לנטות מזה, אלא שמורי הכהן נקט דאף שאסור אונאת ממון מותר אונאת דברים, ובה נטה המדרכי משיטתו מחומר הקושיא, ונחית לחדש שבעל עבירה שניהם אסורים, וגוי שניהם מותרים.

ה. ומסיק המדרכי: ומיהו מדקתני לעיל אם היה בעל תשובה לא יאמר לו וכו' משמע דאם אינו בעל תשובה אין בו משום אונאת דברים. ספר החכמה עכ"ל. והיינו דלפ"מ שמוכח שאונאת דברים אין עליו א"כ כ"ש שאין אונאת ממון, להנחת המדרכי ודלא כמורי הכהן דסובר שעל אף שאונאת דברים ליכא אונאת ממון איכא.

אלא דמה שמורי הכהן סובר שבעל עבירה אסור להונותו בממון מסכים לזה המדרכי, ולכן מסיק המדרכי בקושיא, דמצד אחד רואים שבעל עבירה אין עליו אונאת דברים, ומצד שני מוכח שיש עליו איסור אונאת דברים מכ"ש מאונאת ממון.

ו. הב"ח מציע מהלך: שבאמת אונאת דברים ליכא בבעל עבירה וכדמסיק המדרכי שכן מוכח מהא דרך לבעל תשובה אסור, ואם אין אונאת דברים כל שכן שאין אונאת ממון וכהנחת המדרכי דאונאת ממון קייל מאונאת דברים, ודלא כמורי הכהן שסובר בפשיטות שיש איסור אונאת ממון בבעל עבירה.

ומביא הב"ח מקור לשלילת איסור אונאת ממון בבעל עבירה: ובפרק מי שמת אהא דתנן (ב"ב דף קננ.) בני רוכל תקברם אמת דלפי שהיו רשעים שהיו מקיימין קוצים בכרם לא היו חוששים לקיים צוואת אמם [והיינו שיתנו מתנת אמם לבתה על אף שלא היה קנין, דקנסו את בני רוכל כדפי רשב"ם שם]. הקשה לשם בשם הר"א מרעגנש"פורג היכא מצינו שבשביל שעובר על דברי תורה שמותר לגזול ממונו. ותירץ דאין הכי נמי היכא דאין בדיינו לכופו בענין אחר לקיים דברי תורה דהשתא גופו מכין לקיים מצות ממונו לא כל שכן עכ"ל.

וזה לשון הב"ח שמסביר לפי ההנחה שאין אונאת ממון בבעל עבירה, איך מתיישב הכל: לפי זה הך דרשא דרב חננא לענין אונאת דברים איתאמרה דמותר להונותו יש אינו מקיים דיני תורה ומכל שכן אונאת ממון דמותר. ואף שבלח"כ יש מהלך נפלא שהכל מיושב, מ"מ מסיק הב"ח ולענין מעשה צ"ע, דהיינו שאולי הצדק עם מורי הכהן שאסור להונות בעל עבירה בממון, ולפ"ז הדרא קושיא לדוכתא.

גדר אונאת דברים - פער הנפש

מצאנו בראשונים כמה ענינים הכלולים בגדר אונאת דברים: פער והקנטה במפורש וברמז, תחבולה לצער ע"י אמירה פשוטה, הטעייה וגרימת הפסד ואכזבה ע"י דבריו.

הענין היסודי הוא פער והקנטה ובייש באופן ישיר, כמ"ש רש"י עה"ת, כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט את חבריו, [והמשך דבריו עיי' לק"ג]. וברמב"ם בסה"מ - מאמרים יכאיבוהו ויכעיסוהו ולא יוכל לעמוד מפני שיתבייש מהם. והם רוב האופנים שהובאו בגמ' אם היה בעל תשובה או בן גרים וכו'.

ובחינוך שלח נוסף עוד דלא רק באופן ישיר אלא גם ברמז דבריו, שכ' "שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא לביישן... וצריך להזהר שאפילו ברמז דבריו לא יהיה נשמע חירוף לבני אדם...". ובענין זה, עיי' בכנה"ג (הגה"ט ו) דיותר יש להזהר כשאומר אמת מכשאומר שקר. ובס' מצוות השלום (עמ' 206) העיר דמדמננו במשנה ובברייתא כמה אופנים, מוכח דלא כל ביוש בדברים בכלל האיסור, אלא דוקא בענינים הדומים לאלו. ובפיה"מ (ב"מ כ' הר"מ שהאזהרה החמורה היא כיון שיכול לעשות תחבולה בענין שיאמר שרוצה לקנות ואח"כ יחזור בו, או ישאל לאיש שאינו חכם באלה מהחכמות כדי לביישו ויאמר סבור הייתי שהוא חכם, וע"ז נאמר ויראת מאלקיך שהוא יודע כוונתך.

ובאופן זה ביאר הבאר שבע בצידה לדרך מ"ש בגמ' שלא יאמר לבע"ת זכור מעשיך הראשונים, דלכאוי הם חירופים וגידופים ולא רק פער, אלא הפי' שאומר לו כך בדרך אזהרת מוסר אך באמת כוונתו לחרפן. ועיי' מהר"ל בנתיבות עולם (נתיב אהבת ריע פ"ב) שהאריך בענין זה שאונאה היא לנפש ולא לגוף.

גדר אונאת דברים - הטרחתו לשוא

עוד ענין כתב המאירי (נח): "כך יש אונאה בדברים, ר"ל שאסור להונות את חבריו ולגרום לו פסידא בדבריו... לא יאמר לו בכמה חפץ זה... הוא מטריחו ומצערו שחשב למכור ולא מכר. ואח"כ נתגלגל לאונאת דברים שלא יביישהו בדבריו". ומבואר דס"ל שעיקר האיסור הוא הצער והטריחה, ומזה נתגלגל גם לשאר ביוש. וזהו האופן בגמ' שלא יאמר לחמרים לכו אצל פלוני, שמצער את החמרים שהולכים בחינם ומתאכזבים כשלא מוצאים. [לפי פי' בקרבן אהרן על התו"כ, אבל ברש"י בב"מ משמע דהאונאה כלפי מי שנשלחו אליו].

ונראה דזו כוונת רש"י עה"ת שכ' עוד "ולא ישיאנו עצה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ". ז"א דקמ"ל רש"י דיש בזה ב' גדרים, הא' פער והקנטה ע"י דיבור המבייש, והב' גרימת פער ונזק ע"י דיבורו אף שבעצם הדיבור אין פגיעה בכבודו. [אך הבאר בשדה כ' דמ"ש רש"י עצה שאינה הוגנת אינו משום אונאת דברים, אלא לפרש "ויראת מאלקיך", עיי"ש].

וכ"כ בערוה"ש סי' רכח ס"ב שיש באונאת דברים ב' מיני אונאות האחת אונאה במסחר, והשנית אונאה בעניני הנפש, עיי"ש. ועיי' שבט הלוי ח"ח סי' שט. ונראה דהן ב' משמעויות של תיבת "אונאה", שבפשוטו היא על ממון, וזהו הגדר של גרימת נזק. אכן בנ"ד פי' רבינו יונה (ש"ג כד) דלשון אונאה הוא מל' פער כמ"ש (ישעיה מט,כו) והאכלתי את מוניך, ועיי' באבן עזרא על ישע"י בפס' זה שהוא מגזירת לא תונו איש את עמיתו, [ועיי"ש במלבי"ם דמוניך הוא באונאת דברים].

איש את עמיתו

גמ' נט. מאי דכתיב לא תונו איש את עמיתו, עם שאתך בתורה ובמצוות אל תונוהו. ועיי' שטמ"ק בשם רבינו יהונתן דהחידוש בתורה או במצוות, כלומר דאע"פ שהוא אתך רק במצוות ואינו חכם, אל תונוהו כיון שהוא מבני".

אך דעת הנימוק"י שבא למעט מי שאינו בכלל עמיתך. וכי' מהא דעם שאתך בתורה ובמצוות אל תונוהו, למדנו שלא הזהיר כתוב באונאת דברים אלא ירא השם. וכ"כ ההגמ"י (ז). והובא ברמ"א חו"מ (רכח ס"א) - ויי"א דאין מצוין על אונאת דברים אלא ליראי השם.

וכ"כ היראים (קפ) למדנו שלא הזהיר הכתוב באונ"ד אלא ליראי ה', אבל אם עברין במזיד הוא אפילו בדבר אחד ולא עשה תשובה, רשאי להנאותו בדברים... והיינו דאשכחן במדרש מנין ההונה אותך שאתה רשאי להנאותו, ת"ל עמיתו, פי' כיון שהונה אותך הרי הוא עברין ואינו אתך בתורה ובמצוות. ועיי' במהרש"א שכ' "אבל לבעל עבירה מצוה לבייש ולהוננו בדברים". ועיי' רמב"ם הל' דעות פ"ו ה"ח דהוא רק בדברי שמים. וצ"ע דלכאוי להנ"ל אין בו איסור כלל.

ובמהר"ם שיק על תרי"ג מצוות (שלט) הק' מכמה מקומות דכתיב עמיתך, וביותר בהוכח תוכיח דכ' עמיתך ובכ"ז החיוב הוא גם להוכיח רשע.

אונאה שלא בדברים

מלשון המשנה בב"מ "כך יש אונאה בדברים" וכן משמעות הסוגיא שם דהאיסור הוא דוקא בצער שעושה לחבירו ע"י דיבור, וכן לשון הרמב"ם בסה"מ "והוא שנאמר לו מאמרים".

אך החינוך כתב "שלא להכאיב הבריות בשום דבר". ויותר מפורש בדברי רבינו יונה שכתב בשע"ת (ש"ג כד) - המצער כל איש מישראל עובר בל"ת שנה' ולא תונו איש את עמיתו, וארז"ל באונאת דברים הכתוב מדבר, והוא מענין הצער והמצוק, מלשון והאכלתי את מוניך את בשרם. עכ"ל, ומבואר דלאו דוקא "דברים" אלא כל צער בכלל האיסור.

והאריך בזה החקרי לב (ו"ד ח"ד סי' פ) [שזן לגבי גבאי שביזה אדם על ידי שלא הזכירו במי שבירך], וראייתו מדברי ר"י שלא יתלה עיניו על המקח, שענינו שעומד שם כאילו רוצה לקנות. וכי דמ"ש חז"ל "אונאת דברים", הוא שבד"כ הצער הוא ע"י דברים. ועוד ה"ר מהיראים שפנים רעות ג"כ איכא אונאה.

אך דעת החסדי דוד (תוספ"ב ב"מ פ"ה) דאם אינו אומר בכמה חפץ זה, מותר לתלות עינו על המקח. ומבואר דס"ל דאונאה דוקא בדברים. [וכ"מ בתו"כ ובתוספתא, ע"י לעיל]. ועי' בס' ברית יעקב סי' טז.

ומצאנו בס' חסידים (שיא ותתרטט) שבכלל אונאת דברים הוא גם כשמראה פנים שמסכים למכור חפץ שבידו, ואין בלבו כח. ומשמע דאירי בלא דיבור ומעשה, אלא רק שמראה עצמו שמוכן למכור.

ועי' אגרת התשובה לרבינו יונה "אסור לצער כל איש מישראל בין בדברים בין במעשה שנאמר ולא תונו איש את עמיתו". ועי' מס"י פ"א "הונאת הדברים בכללה הוא לדבר בפני חברו לבד שיבוש ממנו, כ"ש האמירה בפרוש דבר שיבוש בו, או לעשות לו מעשה שיגרום לו שיבוש".

סבר פנים רעות

כ' היראים (קפ) - כשם שאונאה בדברים כך אונאה בעין רעה שמראה פנים רעים.

והרי"פ בביאור לרס"ג מ"ע כח (ח"א קעא,ג) כ' דזהו הרבותא בפס' לא תונו איש את עמיתו, אזהרה שלא יצערנו אפי' שלא בדברים אלא שמראה לו פנים רעות וכי"ב.

ויסוד הענין תנן באבות (א"ט"ו) "והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות", וכי הרי"ב (ומקורו ברשב"י) דג' הענינים שאמר שמאי הם כנגד ג' מעלות שהזכיר ירמיה, חכם גבור ועשיר. וכנגד גבור אמר הוי מקבל את כל האדם בספ"י, שיכבוש יצרו וילחום כנגד לבו הרע.

לא יתלה עיניו על המקח

בגמ' ב"מ שם, ר"י אומר אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים. ופי' הראב"ד (שטמ"ק) מפני שמשביח דעתו של מוכר, [ונראה דמקורו ממס' דא"ר ספ"ח, ע"י"ש]. ולכאן הוא תוספת על המשנה לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח. וכ"ה להדיא בתו"כ (פ"ד) ובתוספתא (פ"ג ה"ד) שר"י אמר את ב' הדינים הללו כאחת, [ולפ"ז הפי' הוא שלא רק מסתכל אלא גם אומר, ועי' לק' בענין אונאה שלא בדברים]. ועי' בחינוך (ש"ל) והביאו כהפלגה, וכי [בדני המצוה] "כמה אזהרות וזירות, שלא להכאיב הבריות בשום דבר... והפליגו בדבר עד שאמרו שלא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים".

אכן הרמב"ם לא הביא כלל ב' דינים אלו. ובחקרי לב (ו"ד ח"ג סי' פ) כ' דהרמב"ם ס"ל דרבנן פליגי על ר"י משום דאונאה דוקא בדברים (עי' לק'). אכן לא מבואר אמאי השמיט דין המשנה. ועי' שהם וישפה (בס' הליקוטין על הר"מ). ויתכן עפ"י מש"כ בפי"מ דענין זה הוא תחבולה לצער את חבירו(ועי' לעיל בגדר האונאה), ז"א דאין בעצם הדברים אונאה אלא ע"י התוצאה, והביא שם עוד אופן שישראל איש שאינו חכם כדי לביישו. וא"כ י"ל דאמנם הרמב"ם ס"ל כדן המשנה אבל כיון שכי' להאי דינא שלא יאשל למי שאינו יודע אותה חכמה (עי' בה"ד), לא הוזקק להביא גם את דין המשנה ששניהם ענין אחד, שלא לעשות תחבולה כדי לצער, אלא נכלל במ"ש שם וכן כל כיוצא בדברים הללו.

אך המאירי ס"ל להיפך, דעיקר האיסור הוא בתליית עיניו על המקח דע"ז נגרם הפסד למוכר, כיון שהשואל בוש לומר שאינו יכול לקנות, אלא משפיל מקחו לומר שאינו שוה כ"כ ואחרים שומעים ונמצא גורם לו פסידא. וכע"ז כ' הרשב"ם בפסחים קיב: "דנמצא מפסידו חנם שלא יקחנו אחר, מאחר שאתה מהפך בו", ועי' שיש. ועי' ששהם וישפה (שם) שתמעה דלפ"ז אינו אונאת דברים אלא גרם היזק.

והשו"ת (רכח ס"ד) פסק כל המשנה "כיצד הוא אונאת דברים, לא יאמר בכמה אתה רוצה ליתן חפץ זה והוא אינו רוצה לקנותו", ואח"כ הביא את שאר האופנים שהוזכרו בגמ'. אבל לא הביא את דברי ר"י שלא יתלה עיניו על המקח.

גזל שינה

בפוסקים אין מקור לדין גזל במי שמעיר את חבירו מהשינה, אבל כתבו המחברים דאסור משום אונאת דברים, שמצער את חבירו. [ויל"ע לפי הברכ"י (ו"ד שעב) דבאדם לא שייך צער כמו בבע"ח].

בפתחי חושן (אונאה פט"ו הע' ג) הביא משו"ת קרן לדוד (או"ח יח) דהוא איסור דאורייתא משום צער. ודן אם מותר להעירו כדי שיקיים מצוה דאורייתא או דרבנן. וכי דה"ה בעשיית רעש המפריע למנוחה.

ובמשנה הלכות (מהדו"ת ח"ב תמג) הביא מקור לאיסור זה מברכות יג בפסוקא קמא צערן טפי לא תצערן, הרי דאפילו למצות ק"ש אין לצער להעיר מהשינה, אלא רק לפס' ראשון. וכי דענין גזל הוא משום צער כדמוכח בסנהדרין נט. (עי"ש ובסמוך סי' תמד).

אונאת אשתו

כ' השו"ע שם (ס"ג) צריך להזהר באונאת אשתו לפי שדמעתה מצויה. וביאר הסמ"ע (סק"ה) ר"ל לפי שהאשה רכה בטבע ועל צער מעט היא בוכה והש"י מקפיד על הדמעות, ע"ש.

ומקור הדין בגמ' שם (נט). לעולם היא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה, ועי' ברש"י דפורענות אונאתה קרובה וממחרת לבא. [וכי בעין אליהו דמ"ש "לעולם" הוא לומר דאפי' אם אשתו מצערתו מ"מ היא זהיר באונאתה.

והריטב"א (בשטמ"ק) כ' דהוא נלמד מהמקרא "עמיתך", דבמה שאמרו בגמ' עמיתך - עם שאתך בתורה ובמצוות, פי' "עם שאתך אל תונה, פירוש אשתך".

אונאת קטן

כ' החינוך (שלח) ונוהגת מצוה זו וכו' בזכרים ונקבות, ואפילו בקטנים ראוי להזהר שלא להכאיבן בדברים יותר מדאי, זולתי במה שצריכים הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפי' בבניו ובנותיו של אדם, והמיקל בהם שלא לצערן בענינים אלה, ימצא חיים ברכה וכבוד.

והק' הפרדס יוסף דהא דרשינן דאונאת דברים דוקא בעמיתו דהוא "עם שאתך בתורה ובמצוות", וקטן אינו בר תורה ומצוות. ועוד הק' מסוכה מו: דלא יאמר אדם לינוקא יחיבנא לך ולא יחיב ליה, דאתי לאגמורי שקרא, ולפי החינוך הוא אסור מצד עצמו, ע"י"ש. אכן יל"ע בזה מהכ"ת שבכל אי קיום הבטחה עובר בלא תונו, שהרי בעצם דיבורו אין אונאה.

ועי' בלשון רבינו יונה (שע"ת, ש"ג כד) המצער איש ישראל עובר בל"ת. משמע קצת דקטן אינו בכלל הלאו.

ועי' רמב"ם הל' דעות פ"ו ה"ח "שלא לבייש חבירו ברבים, בין קטן בין גדול", אכן יתכן דאין כוונתו לקטן בשנים אלא לקטן במעלה.

והפלא יועץ (ע' בעלי חיים) נקט דצער ילדים קטנים שאין בהם דעת הוא מדאורייתא [מאיסור צעב"ח].

מלקות

כ' החינוך שהמאנה את חברו אינו לוקה כיון שהוא לאו שאין בו מעשה, (עי' שבעות כא). ועי' מנחת שלמה ח"א סי' פא. אך המרדכי בב"מ (שו) כ' שמלקין אותו. ופי' הב"י והב"ח בחו"מ סו"ס א דכוונתו למכת מרדות מדרבנן, וכ"כ הגר"א בחו"מ סי' תכ (מז) ע"י"ש. עוד כ' הב"ח דאפשר שכוונתו לאו מלקות ממש אלא שמלקים אותו במספר ארבעים זכר למלקות דאורייתא כמו עושין בערב יו"כ.

אכן לא משמע כן מל' המרדכי שכי' "הלך מלקין אותו שהרי עבר על לאו גמור". וכ"כ בשבט הלוי (ח"ח טט) ובס' ברית יעקב (יז) דיסוד דברי המרדכי הוא בתשו' מהר"ם (פראג תשפ"ה) ושם נוסף דיש להסתפק בזה אי דרשינן למורא ניתן ולא למלקות. ומבואר דמה שכי' המרדכי שלוקה הוא מדאורייתא.

עי' טור חו"מ סי' א (ו) בשם רב שרירא גאון שהמבייש בדברים מנדין אותו עד שיפייסנו כראוי לו לפי כבודו.

הומרת אונאת דברים

בגמ' נח: גדול אונאת דברים מאונאת ממון וכו' שזה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון. וכתבו השו"ע בס' רכח שלא ניתן להשבון, זה בגופו וזה בממונו.

וכי' בשטמ"ק דאע"פ שאח"כ מרצוהו בדברים מה שהיה היה. וביאר בס' נתן פרוי דאף דשייך מחילה מ"מ ליכא בזה ביטול ענין האונאה, דבממון כשמחזיר מתקן את האיסור כיון דשוב ליכא חסרון ממון. אבל כשציערו בדברים, הפיזס אינו מבטל למפרע את הצער שהיה לו.

עי' יד דוד שהביא קו' העין יוסף ר' אליעזר שזה בגופו וזה בממונו, ואילו בברכות סא: אמר ר"א אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נא' בכל נפשך, ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נא' בכל מאודך, הרי ששניהם שוים. ותי' היד דוד דבזיון גרוע מצער הגוף ובזה ודאי שכל אדם מקפיד יותר מעל ממונו.

לקט הלכות

המצער איש ישראל עובר בלא תעשה שנאמר לא תונו איש את עמיתו. (שעי"ת ש"ג כד). ואפילו אם אינו מתיישב אלא רק צער בעלמא. (ח"ח פתיחה לאוין יד בבמ"ח). ואם ביישו עובר גם בלא תשא עליו חטא.

נשאלה שאלה של דבר חכמה, לא יאמר למי שאינו יודע אותה חכמה מה תשיב בדבר זה או מה דעתך בדבר זה. (רמב"ם פ"ד מהל' מכירה, חו"מ רכח, ד).

הקורא לחבירו **בשם גנאי** כ"שוטה", "טיפש" וכדו', עובר באונאת דברים, וצריך להרגיל הילדים שלא יכשלו באיסורי תורה. (הליכות עולם פכ"ו ט).

מי שאביו עוסק במלאכה בזויה, אסור להזכיר זאת לפניו, וכן אם אביו אינו שומר מצוות, לא יזכירהו לפניו שלא יצער אותו. (עפ"י סי' חסידים תקעב-ג). וכן לא יזכיר משפחתו השפלה או כיעור או מום ושאר חסרון בו או באשתו וזרעו או באבותיו. (ערוה"ש חו"מ רכח).

חברים היושבים בצוותא ומקנטרים ועוקצים זה את זה, יש בזה איסור אונאת דברים, וכשנהנים מהעקיצות ה"ז גם מתכבד בקלון חבירו. (הליכות עולם פכ"ו, ד)

אפילו כשאמר **דרך שחוק** ולא התכוון לצער, עובר בל"ת, (קונטרס שערי אונאה עפ"י חובת השמירה ח:). אך כשציער **בשוגג**, דהיינו שלא ידע שהמעשה שלו עלול לגרום צער לחבירו [כגון שהתקשר טעות למספר אחר והפריע לו], לא עבר על איסור כל תונו. כיון שזדרכם של בני אדם לטעות והנהגה זו לא אסרה התורה. (לרעך כמוך ח"ג פ"א יא, עפ"י החינוך רמג והרמב"ם עה"ת ויקרא כה, טו שכ' שהמאנה לדעת עובר). ומ"מ ראוי שיבקש ממנו סליחה ויפייסנו.

אם הקניט את חבירו בדברים, אין יוה"כ מכפר **עד שיפייסנו**, ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור וילך פעם שניה ושלישית... (שו"ע או"ח תרו א ועי' שו"ת משנת יוסף ח"ד מד בדרכי הפיוס).

המבהיל את חברו עובר באיסור לא תונו. (פתחי חושן אונאה פט"ו ג, עפ"י משמעות הרמב"ם בשה"מ "שלא יכעיסנו ויבהילהו". ועי' חו"מ תכלב דהמבעית את חברו חייב בדיני שמים).

המתקשר **בטלפון בשעה מאוחרת**, ופותח את השיחה באמירת סליחה אם אני מפריע, זה כבר לאחר שציערו ע"י צלצול הטלפון שהעיר אותו משנתו. (משנה הלכות מה"ת תמד). ואף במקום ספק אם האנשים ישנים והצלצול יעיר אותם, אסור להתקשר [או לצלצל בפעמון] ככל ספק באיסור תורה, (לרעך כמוך ח"ג פ"א ז). ובאמת כל טלפון שלא לצורך הרי זה גזל זמן שממעט מחיו, וצריך להשמר מזה. (משנה הלכות שם).

היורק לפני חבירו **וממאסו** וגורם צער לאדם הרגיש לזה, וכן שעושה מעשים הממאסים כחיטוט באף וכדו' אסור. (הליכות עולם פכ"ו י עפ"י חגיגה ה).

אסור **לעשן** במקום אנשים שאינם מעשנים ומפריע להם, מפני האיסור לצער. (הליכות עולם פכ"ו י).

פרסום **תמונה** של אדם שלא לרצונו, בצורה שאינה ראויה [או במקום שאין רוח חכמים נוחה הימנו], הרי היא בכלל אונאת דברים וחשש הלבנת פנים. (עמק המשפט סי' לו אות ח).

מי **שמאריך בתפילתו** [או שבא מאוחר לביהכ"נ] ומשו"כ העומד לפניו אינו יכול לפסוע אחרי התפילה, ואינו יכול לשבת או לצאת משם, ומצטער בכך, חייב לעמוד במקום שלא יפריע ויצער למתפללים. (פתחי חושן פט"ו הע' ג)

המטעה ב**שידוכים** ומוסר מידע שאינו נכון, [בין השדכן ובין מי שמבררים אצלו], עובר באיסור אונאת דברים. (משפטיך ליעקב ח"ה סי' לב).

אם באו יסורים על חבירו אסור לומר לו שזהו סימן שאינו ירא שמים כראוי או שהוא עונש על עוונותיו (עפ"י ב"מ נח: ושו"ע רכח, ד). ואפילו כשאינו אומר זאת בלשון גנאי ודופי, אלא בדרך תוכחה, ג"כ אסור. (שו"ע הגר"ז סי' ד כח). אבל אם ידוע לו שחבירו עבר עבירה, מותר לומר לו הנך רואה שאתה נענש מהשמים וחזור בך. (אמרי יעקב שם, חשוקי חמד ב"מ עמ' רמג).

במקום מצות **תוכחה**, צריך לדבר דברים רכים שלא לצער. ואם א"א בענין אחר, מותר לצער, כיון שהוא לתועלת, וצריך להזהר בזה ולחקור הרבה אם זו הדרך בדוקא. וכשיש לו יחד עם הכוונה לתועלת גם כוונה לצער, יתכן שעובר בלאו (דדומה לא"א וקא מכוין בפסחים כה), ולכן צריך להכריח עצמו שכל כונתו תהיה לתועלת. (קונטרס שערי אונאה להג"ר שכנא זאהן שע"ב טו-טז). ומובא בשם החזו"א שאף הנוזף בילד שאין בסמכותו לחנוכו, עובר בלא תונו. (מעשה איש ח"א ע' קפ).

אסור לשאול **מחיר חפץ** כשאינו רוצה לקנותו כלל. (שו"ע חו"מ רכח ד). ואפילו בטלפון אסור. אבל אם המוכר שבחנות אינו בעה"ב מותר, וכן מותר אם אומר לו "אני רק מברר". (לרעך כמוך חג פ"ב ח בשם הגר"ח ק).

סקר שווקים, אף שאינו רוצה לקנות אלא רק לברר המחיר, מותר כיון שגדר האיסור רק כשמצער את המוכר וגם הוא מצד מידה טובה, ולכן אם שואל את המחיר דרך העברה בעלמא מותר, אבל אין להרגיל עצמו בכך. (שו"ת ישיב יצחק ח"א סא-סב). וכן מותר לברר מחירו של חפץ כשצריך לדעת את שווי, ושואל בלי להכנס למו"מ ולעמוד על המקח. (אמרי יעקב חו"מ סי' ד כח בביאורים).

העוקף תור עובר באיסור לא תונו. (משפטי התורה ח"א סי' פד).

מי שציער את חבירו עד שנזקק לטיפול פסיכולוגי, אינו חייב לשלם לו הוצאותיו, אבל המתאנה יכול לעכב את מחילתו עד שישלם לו את הוצאותיו שהוצרך להוציא מחמתו. (משפטי התורה ב"ק קיב).

אם בא אחד וההתחיל והרשיע לצער חבירו בדברים הרעים, מותר לשומע לענות לו, שא"א להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד שיהיה בשתיקתו כמודה על החירופים. ובאמת לא תצוה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו כמו למברכיו, אבל תצוה אותנו שנתרחק מהמדה הזאת ושלא נתחיל להתקוטט ולחרף בני אדם, ובזה ינצל האדם, כי מי שאינו בעל קטטה לא יחרפוהו בנ"א זולתי השוטים הגמורים, ואין לתת לב על השוטים. (סי' החינוך מצוה שלח. ע"ש) אך המידה המעולה היא הנעלבין ואינן עולבין וכו' (יומא כג).

שוב ראיתי לשון המכילתא פרשה י' "ומנין שאם הוניתו (פי' שאתה תונה) שהוא יכול להונך ת"ל "וגר לא תונה" (כי גרים הייתם וכו'), ושם לא מוזכר שדבר זה משום שאין זה קרוי עמיתך, א"כ י"ל שכך הבין החינוך את דברי המכילתא שהטעם שכתב החינוך שירדה תורה לסוף דעתו. מיהו צ"ע מדוע החינוך לא הביא המכילתא.

והנה הח"ח בפתיחה לאוין ח-ט בבאר מים חיים אודות דברי החינוך שרק בשעת מעשה החירוף מותר לענות למי שמחרפו אבל לא אח"כ כשנח רוגזו. וי"ל בזה שני הסברים: א. דכל ההיתר לפי החינוך משום שאין אדם מעמיד עצמו על כבודו א"כ דוקא בשעת מעשה אבל אח"כ על האדם ללמד לעצמו להבליג, וכשיש לו זמן יתיישב בינו לבין עצמו שאין כדאי לנקום, וכ"כ הח"ח שם. או י"ל דהסבר הדבר הוא ע"פ מה שנתבאר שכל ההיתר שמותר להשיב לחורפו דבר הוא מצד שאינו עמיתך באותו רגע א"כ זה דוקא באותו רגע אבל אח"כ אולי התחרט המחורף וחזר בתשובה ושוב יש לחשוש שהוא עמיתך א"כ מספק אסור להונותו אח"כ, ורק בשעת מעשה מותר.

עי' מש"כ למעלה בעמוד הקודם בשם המכילתא משפטים ח"ח, וכתב הנצי"ב שזה המקור לנמ"י ועי' רש"י משפטים (כב, כ) שגם מביא דבר זה, אבל מדברי רש"י נראה שאין זה היתר לגר להונות אותך אלא כלומר אל תונה אותו שהוא גר כי גם הוא יכול להונות אותך, וכמו שסיים המכילתא, מום שבך אל תאמר לחבירך, וזה הכוונה 'אם הוניתו גם הוא יכול להונותך' על דרך זה אבל אין כאן היתר, ודו"ק. ונראה שהסמ"ג למד אחרת מרש"י שהמכילתא אומר היתר ממש.

ויש להעיר על הבאה"ג והסמ"ע מדברי רש"י, ולציין שלפי רש"י אין ראייה מדברי המדרש לשום היתר בכלל, והוי מחלוקת הנמוקי" והגהמ"י וסמ"ג כנגד רש"י.

בשבוע פר' בהעלתך
בעז"ה יצא הגליון ביום רביעי
לכבוד שבועות

בעניני

עול תורה

בין הנושאים:

קבלת עול תורה

התמדת התורה

עשה תורתך קבע

תורתו אומנותו

מעבירין עול דר"א

שבת בבית ה'

תורת חיים

ד"ת יתקבלו עד מוצש"ק פר' נשא
בכת"י עד יום חמישי

גלגלון קל"ט - הגדה של פסח

במאמרו של הרב י. הר כסף בגלגלון פסח בענין שער הנ' לטומאה, והביא דלדעת האוה"ח והשל"ה והרמ"ק [שקדם להאריז"ל] יש שער נ' גם לטומאה והגר"א פליג עלייהו דאין שער נ'. וכי שזה פלא שכמעט כל המקובלים ובראשם האריז"ל לא כתבו כדבר הזה. אמנם אף שאין לנו השגה כלל בענינים עמוקים ונשגבים אלו מ"מ ראיתי להעיר כמה דברים בזה.

דמצינו בסידור האריז"ל [שנקרא סידור ר' קאפיל] בהגש"פ על הפיסקא מצה זו וכו' שכותב בדברי האוה"ח, וכ"כ בסידור האריז"ל ע"פ נוסח הגרש"ז מלאדי עם פירושים והלכות מבניו ונכדיו [הצ"צ ועוד]. וכן הביאו הערבי נחל [ריש פי' בשלח] והשפ"א [פסח תשמ"ה] ועוד רבים מתלמידי הבעש"ט ומהרא"ל צינץ [הגש"פ ברכת הזבח עמ' קג] בשם האריז"ל. וכ"כ במגלה עמוקות [פ' יתרו עמ' קיא] וכ"כ החיד"א [פני דוד פ' שמות ובעוד מקומות] וכ"כ החת"ס [תורת משה שמות על הגש"פ].

ותמוה קצת איך חלק הגר"א על כל תקיפי קמאי הנ"ל בלא להזכיר את שיטתם ועוד יש לתמוה שכל הבאים אחריו לא הזכירו שיטתו [פרט לה'לשם' והנחל"ד תלמיד הגר"ח מוולוז'ין].

ויש שכתבו שאין מחלוקת ביניהם וגם הגר"א מודה בעיקר הדבר שיש שער נ' לס"א. ולעיקר הענין מה שהביא הכותב מפי הגר"א לאסתר ששמעתי שיש שער נ', לכאורה אין משם ראיה דאפשר לבאר שנפלו בשער המ"ט.

ובאמת גוף הענין כבר כתוב בזהוהו חדש ריש פ' בשלח והובאו דבריו אצל בעל הלשם הנ"ל שבנ"י היו בשער המ"ט ואם לא היו ממחרים לצאת לא היו נגאלים. אלא שביאר הלשם שזה היה קודם המכות. וא"כ אולי אפשר לבאר כן גם בדברי הגר"א.

הרב שלמה חיים אומן

גלגלון ק"מ - מורא או"א

בגלגלון שהוקדש לבני הישיבות פלפל בחכמה הבחור ח"ק בדברי המהר"ל דיסקין, ובגלגלון קמ"א השיג עליו הרב י"א ברייזנר, וכתב לבאר בדרכים אחרות. יש לציין שהמקור היחיד של המחברים והמלקטים שאין חיוב לכבד את האב כשלא מצווה, הוא מדברי המהר"ל. ומאחר ואין בזה שום הגיון וסברא שלא יהיה חיוב, שהרי כיון שרוצה וצריך, מדוע שלא יהיה בכלל חיוב כיבוד [כל זמן שאינו מוחל]. אין לנו לבאר בדרך זו את המהר"ל ולחדש חידושים שלא שמענו מעולם.

וממילא גם לא שייך לבאר בדרך השניה שיעקב רצה שיכבדו אותו אולם ללא דין כיבוד רב, דכיון שאם חפץ וצריך שיכבדו אותו יש חיוב, א"כ יחשב כמתנה על מש"כ בתורה, שהתורה אומרת שכשהאבא צריך שיכבדוהו יש חובה ומצוה של כיבוד אב, ואיך השתא יכול ללא מחילה לחפוף שיכבדוהו ללא המצוה. וכבר כתב הבח' הנ"ל כ"ז בדבריו ושפתיים יישק.

הרב אברהם בר

גלגלון קמ"א - בענין וקדשתו

ידידי הרה"ג ר' שלמה זלמן כהן שליט"א, נשא ונתן בגלגלון הקודם בענין מצות וקדשתו בדברי הר"ן שפי' שוקדשתו מיירי בלחם הפנים וכל הקרבנות והמנחות הנאכלים, והקשו על הר"ן שהרי המנחות נאכלים רק לכהנים ומה שייך שכהן יכבד כהן. ותי' הרב הנ"ל דאיכא דאוקמי בכהן בע"מ שאין מצוה לקדשו שצריך ליתן לכהנים שלמים לפניו עכ"ד.

ונראה לבאר באופן נוסף דהנה בתוס' ביבמות מ' א' ד"ה רצה כהן וכו' מבואר בתירוץ השני שהכהן המקריב את המנחה חייב לאכול מן המנחה אמנם לא חייב לאכול הכל ע"כ וכן כתבו התוס' הרא"ש שם והר"ש משאנץ בתנ"כ, והבית הלוי בח"ס ס"ב כתב דהמקריב צריך לאכול כזית ע"כ. (וכן הדין בקרבנות).

ועפ"ז יש לומר שצריך ליתן לכהן המקריב ליטול מנה יפה ראשון וזהו אכן פשטא דקרא וקדשתו כי את לחם אלוקיך הוא מקריב.

והצעתי הדבר, לפני הרב הנ"ל שליט"א ושמח על הדברים כמוצא שלל רב ויהי' שיזכה להקריב בביהמ"ק שיבנה בב"א ויתקיים בו וקדשתו.

הרב אורי שחר

במאי דהביא הגרש"ז כהן לגבי וקדשתו במנה יפה, די"מ שמדובר באכילת קדשים ולחם הפנים, וע"ז קשה שהרי כולם כהנים ומאי אולמיה האי כהן מהאי. י"ל עוד תירוץ דאיירי בגוונא שיש כהנים מיוחסים ויש כהנים מוחזקים, דודאי שלגבי הכהן המיוחס יש עדיפות בקיום וקדשתו משום שהוא יותר ודאי, ומבואר גם בהל' שיש להם עדיפות לגבי דינים מסויימים (עי' רמב"ם הל' תרומות פ"י ה"ב). וא"כ הכהן שבא רק מחזקה מחוייב בוקדשתו כלפי הכהן המיוחס וצריך לתת לו מנה יפה בלחם הפנים ובאכילת קדשים.

הרב שלמה הירשמן

בגלגלון האחרון הביאו בשעה"צ ועוד, דבש"ס גיטין (נ"ט): איתא "וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון". ובתוס' שם כ' כגון במעשר עני או בצדקה אם הוא עני או בחברים המסובין בסעודה, ע"כ. ובפרמ"א (בסי קל"ה) משבצות בפתיה) ביאר דאפשר דכוונת התוס' בסעודת מצוה. ע"פ חז"ן מדריהם דלדבר שבקדושה לא בעינן

חפצא דקדושה ממש אלא דבכל דבר מצוה בעלמא

סג

אבל בנימוק"י דסוף מו"ק כ' "וליטול מנה יפה ראשון דחלוק לחה"פ ובכל מקרבנות והמנחות הנאכלין". ומבואר דלנמוק"י בעינן חפצא דקדושה ממש, ולכן נקט דוגמאות אלו. (ע"כ מדבריהם, ובתוספת נופך שעלה מפלפול חברים). ולא זכיתי להביין דעת קדושים בזה, למה לא נקט הנימוק"י דוגמאות אחרות שהם ג"כ חפצי קדושה וכגון תרומה ומעשר שני ונטע רבעי ושולמים, דכולהו איקרו קודש. והרווח בדוגמאות אלו דווקא, כי יתורץ בזה קושיא עצומה שהביאו בשם מהר"ם, דכל הני שכ' הנימוק"י אינם נאכלים אלא ע"י כהנים, והאיך שייך לקיים מצות וקדשתו, משא"כ בתרומה שנאכלת ע"י עבדיו ובני שפחותיו ואשתו ובתו, שפיר שייך וקדשתו ע"י שהם יכבדו את הכהנים זכרים במנה יפה ראשון. וכן במעש"ש ונטע רבעי אעפ"י שנאכלין ע"י ישראלים אם יש בהן המסובים כהנים שפיר שייך וקדשתו. וכן בבשר השלמים אם הישראל מכבד בלוקל לכהן בוודאי שייך וקדשתו.

הן אמת ששערי תירוצים לא ננעלו, וכבר תירצו בגלגלון האחרון את שי' הנימוק"י מקושיית המהר"ם, ומ"מ לא אמנע מלהעיר דמש"כ הרב שלמה זלמן כהן שליט"א לתרץ דאיירי בכהן בעל מום שמותר לו לאכול מן הקדשים אבל לא להקריבם, וממילא מוטל עליו החיוב לקדש הכהנים האחרים, איננו תי' מרווח כ"כ, שהרי רבים וטובים ס"ל דגם אצל בע"מ שייך כלפניו וקדשתו ואינו שונה מכל כהן אחר וכמו שצינץ בעצמו (וכן בשעה"צ שם). וכן מה שתי' בשעה"צ בשם המפ' דוקדשתו קאי על כה"ג, גם זה אינו סוגיא דעלמא כמצוה, ולכן צריך ל' רב בכ"ז. (מיהו ע"ע במהרש"א ובעניינים למשפט בנדרים (סב): ואכמ"ל).

והנה שוב ראיתי במהרש"א בנדרים (סב): [על דברי המפרש שם שכ' כמו הנימוק"י], שכ' בתו"ד שם "אבל הרא"ש והר"ן פירשו בפשטיה דנוטל מנה יפה החולק עם ישראל ובכהן דעלמא איירי, ואפשר שרש"י דקדק לפרש כן מלישנא דקאמר לכל דבר שבקדושה ובחולק עם ישראל ליכא בדבר ההוא דבר שבקדושה וק"ל", עכ"ל. וכמובן דצל"ע בכ"ז וכנ"ל, שהרי לכאור' יתכן בכל הני ציורים שכתבתי, שחולק עם ישראל בדבר שבקדושה, והשי"ת יאיר את עיניו ויראנו נפלאות מתורתו.

הרב ש. רוברג

במה שכתבתי שיש ג' קדושות בכהנים, וכעת מצאתי עוד אסמכתא לזה שהרי בפסוק וקדשתו וגו' קדש יהיה לך כי קדוש אני ה' מקדישכם מוזכר ג' פעמים הקדושה של הכהן וכתב בעל הטורים שזהו רמז שפותח ראשון ומכרך ראשון ונוטל מנה יפה ראשון ע"כ הרי שיש ענין ג' קדושות בכהן [ודרך אגב, חז"ן דכי קדוש אזיל על הכהן ולא על הקב"ה לדעת בעה"ט].

עוד יש להוסיף לגבי מה שהביא בשערי הציון את קושיית הערוך השולחן דאי הוי כמעילה א"כ איך מהני מחילה, וביאר דגדר החיוב שהכהן יהיה מכובד על הישראל ע"כ. ולפי מה שביארנו דרבנו פטר דחידש דמחילה מהני זהו דווקא בה"ז א"ש, וכן א"ש שבירושלמי כתוב המשתמש בכהונה מעל והפוסקים העתיקו כמועל, ולפ"ז בזמן הבית לא מהני מחילה.

ומה שבירושלמי מבואר שאמוראים הקפידו על זה מדינא דהמשתמש מעל ומשמע לכ' דלא כר"ת, י"ל דהלשון בירושלמי כך וז"ל אמר ליה וכו' ועוד דהוא כהן ואמר שמואל המשתמש בכהונה מעל את מיכל ליה עכ"ל. וקשה למה הוסיף את מיכל ליה אלא י"ל דכיון שבזמן הבית יש בזה מעילה א"כ בזה"ז יש בזה וקדשתו וע"י שמשמש בכהן מיכל בו והיינו מזלזל בו ומ"מ מחילה מהני וע"י במראה הפנים שם ושור' שכך כתב מהר"ם שיק או"ח ס"ס ס' בשם החת"ס. וכ"כ הדיוק הנ"ל בירושלמי בברכי יוסף ס"י קכ"ח.

הרב אורי שחר

מלחמתה של תורה

בקושיית הרב זאב שביט אמאי בכורך שעושין זכר למקדש כהלל, שהיה כורך פסח מצה ומרור ביחד, אוכלים כזית מצה אחד אחד בלבד, ולמה לא נהדר לאכול ב' כזיתי מצה, אחד כנגד המצה עם המרור ואחד כנגד קרבן פסח, כמו שמצינו באפיקומן שאוכלים כזית מצה במקום קרבן פסח.

תירץ הרב רפאל משה כהן דכיון דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, אם נהדר לאכול בכורך את הכזית מצה זכר לקרבן פסח, יהיה אסור אח"כ לאכול. לכן בעשיית זכר כהלל א"א לעשות זכר לפסח כיון שהוא לפני שולחן עורך.

והרב צבי יוספי יישב דלא דמי, דבשלמא באפיקומן כל הדין הוא לאכול מצה במקום קרבן פסח, אבל אינו דין דלעולם עבדינן זכר לפסח ע"י מצה. ז"א דהוא דין חדש באפיקומן דכיון דבעינן לעשות זכר לקרבן פסח עבדינן ע"י אכילת מצה, אבל בכורך דהוא שייך לקיום מצות מצה ומרור, עבדינן זכר לצורת קיומן כשיטת הלל, ומהכ"ת להצריך כאן זכר לקרבן פסח באופן זה.

דרושים לחברותא

נושא	מקום	שעה	טלפון
סדר מועד, דף ליום	פתוח		054-8414585
גמרא	ברכפלד		050-4125972
גמ' נשים	עדיף שד"ח		052-7451481
מס' שבת עם הלכה	ברכפלד		9798997
דף היומי - ביסודיות	בית כנסת דרומא		052-7170366
דף היומי	בית תפילה/משובב נתיבות	7:00 - 6:00	052-7625466
דף היומי גמ' רש"י היטב	כולל זכרון משה		052-7688527
דף היומי	משך חכמה		057-3114454
גמ' [מוכן לשלם]		9:00-12:00 חוץ מיום ה'	050-9444377
ניצוד מברכין/חזרה יבמות/חומש רש"י/מסור בעינין	ברכפלד		9790869
פסחים גמ' רש"י	זכרון משה	12:00 - 11:00	057-3135605
גמ' בהספק עמ' ליום			054-8440914
גמ' עדיף ברכות, רש"י ותוס' בהבנה	ברכפלד		9760370
גמרא	נייד	5:00 מ	050-4101902
גמ' ברכות בקצב מהיר ויסודי	חפציבה, בבית	פעמיים בשבוע 1:00-11:30	054-4737360
מס' שבת פ"ב ותחילת כירה	נאות שמחה	1:00-11:00	9740206
חומ' לטוטון רבני	זכרון משה		052-7684038
פתוח	כולל קול יעקב	בוקר וגם אחה"צ	054-9729402
מחפש שיעור דף היומי	קמח	10 עד 1 בהתמדה	054-8424322
מחפש שיעור בגמ' באנגלית			052-7661249
ללמוד עם שני בחורים ממבוא מודיעין			054-7242912
גמ' נשים/בזיקין, ללמד אברך			057-3197613
מפעל הש"ס 30 דף מסוף חולין	יש ימים בוקר ויש אחה"צ		9298517
הלכות שבת	ברכפלד		052-7110227
טוש"ע ובי"א אפשרות למילגה	גבעה דרומית		050-4111403
שיעור דף היומי	נתיבות המשפט 111	7:05	052-7170366
שיעור נ"ך, מלכים-דה"י	עמל התורה מנ"ח 7	9:30-10:15	0504168069
מחשבה	מוקדם		052-6363938
דף היומי	קרית ספר	5:00 - 4:00	054-8415403
דף היומי	בבית		057-3101491
דף היומי	קמ"ח	5:30 - 4:00	054-8424322
גמ' חולין - עמוד ליום	זכרון משה		9340105
גמ' מגילה	גרון פארק	5:00 - 3:00	052-7324862
גמ' שבת מהאורג	ביכ"נ אביעורי		057-3139934
הלכה	ברכפלד	7:00 - 5:00	052-7665106
הלכות שבת	ברכפלד		050-4111403
מוש"ע שהייה והטמנה	כולל עטרת שלמה		9790821
הלכה י"ד	אוהל מנחם/קמח עד המרכזי	4:00-7:00 חלקי	052-7620812
מחפש שיעור דף היומי	משובב נתיבות/חזון דוד		052-7162450
ניצוד מברכין/חזרה יבמות/חומש רש"י/מסור בעינין	ברכפלד		9790869
ללמוד עם שני בחורים ממבוא מודיעין			057-3197613
מפעל הש"ס 30 דף מסוף חולין			052-7110227
יהודי שעובד פה - פעם בשבוע			9298192
פתוח - לומן קיץ			050-4128966
דף היומי	זכרון מאיר		052-7614024
בבא מציעא	גרון פארק	10:30 - 9:00	054-8462669
מס' ברכות דף ליום	ברכפלד	10:30 - 9:30	050-4171130
מתקיים שיעור במס' יומא	שאגת אריה	10:15 - 9:15	052-7632205
מ"ב דרשו	ברכפלד - בני הישיבות	9:15-10:45	9799833
מחפש שיעור דף היומי	נאות הפסגה		03-6744038
1/2 שעה קיצושרע, 1/2 שעה חומש רש"י	בבית ברוך ר' יהודה הנשיא	שעה מתוך 8:30-10:30	057-3129704
הלכות סת"ם	ברכפלד ר"ע	10:30 - 9:00	050-4106417
הלכות סת"ם			050-2553310
מ"ב הלכות שבת	חפציבה	חצי שעה מתוך 9:00-11:30	052-7697695
הלכה / מוסר	זכרון משה		054-8407350
שיעור דף היומי	אוה"ח 27 - חניכי הישיבות	7:45	
טור, שו"ע, מ"ב	ברכפלד	11:00 - 9:30	054-8403599
גמיש, להשאיר הודעה	זכרון משה/היכל יצחק	10:00 - 9:00	6374394
נביא/פרקי אבות, וכדומה	ברכפלד, עדיף בבית		052-7136602
	בבית בחשמונאים		9285124
דף היומי (רצוי אברך מבוגר)	בבית/היכל הגר"ם	11:00 - 9:00	052-8952613
הלכות מקוואות			054-9761746
מחפש שיעור דף היומי	תחלת נתיב/מ"שד"ח	9:30	050-3140972
גמ'/הלכה	שאגת אריה/קצה"ח	7:00 מ	054-8424663
חובות הלבבות			052-7617912
התפילה (רצוי עולת תמיד)	גבעה צפונית		052-7617912
חפץ חיים (לא בכלול)			052-7617912
קידושין גמ' רש"י /הל' דיינים שרע ונו"כ			052-7617912

קושיא

כתב המשנ"ב בסי' תפ"ח ס"ק י"ב שראוי שהשמש יזכיר שיאמרו "ותן ברכה" דהאנשים נכשלים בזה, ויש חשש כמה מאות ברכות לבטלה וקשה, דבשו"ע סימן קכ"ד ס"ו כתב, דמי ששכח ולא אמר יעלה ויבוא וכו' או בכל דבר שצריך לחזור בשבילו, יכוון דעתו וישמע מהש"ץ כל י"ח ברכות, וביאר במשנ"ב ס"ק מ דאף דש"ץ אינו מוציא מי שבקי, שאני הכא שכבר התפלל אלא ששכח ולא הזכיר, ולכן הש"ץ מוציא. וחזינן דאף שטעה בהזכרה מיקרי שהתפלל ולא מקרי ברכה לבטלה. ואין לדחוק דהשו"ע לא מיירי בטעות כזו שהזכיר דבר שהוא קללה, דבשע"ת בסי' קי"ד סק"ו מבואר דדין זה נוהג אף בהזכיר גשמים בימות החמה. והמשנ"ב עצמו כאן בס"ק ל"ט ציין לדברי השע"ת הנ"ל וצ"ע.

הרב אלקנה גלעזר

הלומדים מוזמנים לשלוח את תשובותיהם בקצרה

המעוניין להציע לפני הלומדים קו' שלא נדונה במפרשים, בעניינים הקרובים לכל עוסקי התורה. מוזמן לכתוב בהירות ובתמציתיות, ולשלוח למערכת.

אחד הדגש בעולם ההלכה
שלחן הלוי

כ 400 שאלות ותשובות, פסקי הלכות, הוראות למעשה, וביוררי הלכות בד' חלקי שלחן ערוך בדגש על השאלות המציאותיות המתחדשות בימינו.

מהגאון רבי ישראל הלוי
בעלסקי שליט"א
ראש ישיבת תורה ודעת
ומגדולי הפוסקים בארה"ב

ניתן להשיג בחנויות הספרים המוכרות

הפצה ראשית: שמחת התורה
הפצת הספר 03-6765382 SIMCHAS HATORAH

המעוניינים

להשתתף ולכתוב בקביעות נא לפנות לטל' 050-4122753

נושאי הגלינות הבאים

בחוקותי - ל"ג בעומר
במדבר - שמירת המקדש
נשא - קרבנות הנשיאים
שבועות - עול תורה

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא וטל' בדוא"ל:

gal200@neto.bezeqint.net

או בתיבות "עומקא דפרשה":

בכניסה לאוצה"ס "בית יוסף" רח' שד"ח. בברכפלד, ביה"כ" בני הישיבות" שד' יחזקאל. בג. הדרומית, ביה"כ" בית תפילה נתיב"מ 75. ביה"כ" משובב נתיבות, נתיב"מ 90. אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים. ד"ת בדפים מתקבלים עד יום ראשון בלבד. בדיסק ובמייל יש להעביר עד יום ג' בלילה.

הגליון יוצא מדי שבוע במודיעין עילית וברמת שלמה, לתרומות וליסוד מקומות נוספים - טל' 0504122753

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות, בכל ערש"ק יש לשלוח בקשה לכתובת: gal200@neto.bezeqint.net

למען עתיד ילדיך
תכנית "שמח תשמח"
*לילדים עד גיל שנה.
הלוואת בפרסה של 200 תשלומים
לפרטים: הרב א. ארנפרוינד 050-4150605

ברגע האחרון!! לפני שיהיה מאוחר
ארגון משובב נתיבות
מרכז להצלה רוחנית
057-3133330 057-3102044/8/9 057-3140000